

B) Ἀμτβ. 1) Πληθύνομαι, πολλαπλασιάζομαι, περισσεύω "Ηπ. Θράκ. (Μάλγαρ.) Κύπρ. Μακεδ. (Γκιουβ.) Μεγίστ. Σύμ.: Ἀρτ'ρίζεις τὸν ψουμὶ Γκιουβ. Ἐν τοῦ ἀρτιφῆ δεῖχα Κύπρ. Ἐφάν πέντε ἀνθυώποι ποὺ τὸ φαεῖν τοῖαι ἀρτίσσεν ἀκόμη αὐτόθ. Συνών. ἀβγατένω **A 1**, ἀβγατίσω **A 1**. 2) Υπολείπομαι ώς περίσσευμα, πλεονάζω Μακεδ. (Βλάστ.) Μεγίστ.: Παροιμ. φρ. Ἀρτιφάνει ἀπ' τοὺς λύκους φάγη κι ού Καραμάντες Βλάστ. Συνών. ἀρτιφίσκω.

ἀρτίρδισμα τό, Κύπρ. — Λεζ. Βυζ. ἀρτίρδισμαν Λυκ. (Λιβύσσος.) τίρδισμα Μεγίστ.

Ἐκ τοῦ ρ. ἀρτιφίζω.

1) Αὔξησις, πολλαπλασιασμός Μεγίστ. Συνών. ἀβγάτισι 1. 2) Πλειοδοσία ἐν δημοσίῳ πλειστηριασμῷ Κύπρ. Λυκ. (Λιβύσσος.) — Λεζ. Βυζ. Συνών. ἀβγάτισι 2, ἀβγάτισμα 2, ἀβγάτωμα.

ἀρτιφίσκω Κύπρ.

Ἐκ τοῦ Τουρκ. *art tırmak* καὶ τῆς καταλ. -ισκω. Περισσεύω, πλεονάζω: Ἀσμ.

Μάννα μου, σ τὸ ἀφ-φάλιν σου ἔχεις χρυσοῦν μαλ-λούδαν, τρεῖς γύρους τὴν ζών-νεσαι τῷ ἀκόμη ἀρτιφίσκει.

Συνών. ἀρτιφίζω **B 2**.

ἀρτιφμᾶς ὁ, Μακεδ. (Βέρ. Σιάτ.) Στερελλ. (Λαμ.) ἀρτουρμά ή, Πόντ. (Κοτύωρ. Χαλδ.)

Ἐκ τοῦ Τουρκ. *art tırmak*.

1) Περίσσευμα Μακεδ. (Βέρ. Σιάτ.) 2) Παιδιά καθ' ἥν εἰς μὲν διὰ κλήρου δριζόμενος κύπτει, οἱ δὲ ἄλλοι παῖκται ὑπεροπήδοῦν αὐτόν, ὁ δὲ ἀποτυγχάνων ἐν τῇ ὑπερπηδήσει ἀντικαθιστῷ τὸν κύπτοντα καὶ οὕτω συνεχίζεται ἡ παιδιὰ Στερελλ. (Λαμ.) 3) "Αλμα εἰς μῆκος καθ' ὁ οἱ ἄλται προσπαθοῦν νὰ αὔξησουν τὸ μῆκος Πόντ. (Κοτύωρ. Χαλδ.): Παῖζουμε τὴν ἀρτουρμὰ Κοτύωρ.

ἀρτόβιολος ὁ, ἀμάρτ. ἀρτόολος Μεγίστ.

Ἐκ τοῦ ούσ. ἀρτος καὶ τοῦ ρ. βάλλω.

Πτυάριον διὰ τοῦ ὅποιου εἰσάγουν τοὺς ἀρτους εἰς τὸν φούρον. Συνών. ἀρτολόγος, φουρνόφτυρος, φουρνόφτυρος.

ἀρτογγάλι τό, ἀμάρτ. ἀρτονγγάλι Μακεδ. (Σέρρ.)

Ἐκ τῶν ούσ. ἀρτος καὶ γαλί.

Συσκευὴ ἔχουσα δύο φιάλας πλήρεις τὴν μὲν οἴνου τὴν δὲ ἔλαιου, ἡ ὅποια προσάγεται μαζὶ μὲ τοὺς πέντε ἀρτους εἰς τὴν τελετὴν τῆς ἀρτοκλασίας.

ἀρτοκλασία ή, κοιν. ἀρτονκλασία βόρ. ίδιωμ. ἀρτοκλασία σύνηθ. ἀρτονκλασία Μακεδ. (Χαλκιδ.) κ.ά. ἀρτοκλασίᾳ Ρόδ. ἀρτοκλησία "Ηπ. ἀρτονκλησία "Ηπ.

Τὸ μεσν. ούσ. ἀρτοκλασία. Τὸ ἀρτοπλασία ἐκ παρετυμ. πρὸς τὸ ρ. πλάθω, τὸ δὲ ἀρτοκλησία πρὸς τὸ ἐκκλησία.

1) Θρησκευτικὴ τελετὴ καθ' ἥν ὁ ἰερεὺς ἐν τέλει τοῦ ὅρθου καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας εὐλογεῖ πέντε ἀρτους, οἶνον καὶ ἔλαιον, εὐχόμενος ἵνα πληθύνωνται ταῦτα εἰς τοὺς οἴκους τῶν ἐορταζόντων, οἱ δὲ προσέφεραν τούτους κοιν.: Σήμερα ἀργήσαμε σ τὴν ἐκκλησία, γατὶ εἴχαμε ἀρτοκλασία. 2) Ἡ παρασκευὴ τῶν ἀρτων τῆς ἀρτοκλασίας Σάμ. Σῦρ. (Ἐρμούπ.) κ.ά. γ) Οἱ πέντε ἀρτοι οἱ εὐλογούμενοι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πολλαχ.: Ἀποθραδὺς κάρυοντε ἀρτοπλασίες Κεφαλλ. Ἔστειλε σ τὴν ἐκκλησία μιὰν ἀρτοκλασία αὐτόθ. Συνών. ἀντίδωρος 3, ἀρτος 5. 2) Σκεῦος εἰς τὸ ὅποιον τίθενται οἱ ἀρτοι τῆς ἀρτοκλασίας, ὁ οἶνος καὶ τὸ ἔλαιον "Αθ.

ἀρτοκόφινο τό, Ρόδ.

Ἐκ τῶν ούσ. ἀρτος καὶ κοφίνι.

Τὸ κοφίνι ὃπου θέτουν τοὺς ἀρτους τῆς ἀρτοκλασίας.

ἀρτολόγος ὁ, ἀμάρτ. ἀρτολόος Μεγίστ.

Ἐκ τοῦ ούσ. ἀρτος καὶ τοῦ -λόγος, περὶ οὗ ὡς παραγωγῆς καταλ. ίδ. ΓΧατζίδ. ἐν Ἀθηνᾷ 22 (1910) 247.

Ἀρτόβολος, ὁ ίδ.

ἀρτος ὁ, σύνηθ. καὶ Καππ. (Άνακ. Ἀραβάν. Σίλιτ.

Σινασσ. Φερτ. κ.ά.) Πόντ. (Κερασ. Οίν. Τραπ.) ἀρτονις βόρ. ίδιωμ. ἀντε Τσακων.

Τὸ ἀρχ. ούσ. ἀρτος.

1) Ἀρτος ὁ κοινός, τὸ ψωμὶ Θράκ. (Φανάρ.) Καλαβρ. (Μπόβ.) Τσακων.: Ἐνα κοφίνι ἀρτοι Φανάρ. Ἄντε ἀπὸ καρπὸ (ἀρτος σίτινος) Τσακων. Ἄντε τζ ἀρτουμα (ἀρτυμα) αὐτόθ. Μὰ τὸν ἄντε τζ ἐφαήκαμε! (ποῦ ἐφάγαμε! "Ορχος) αὐτόθ. 2) Μέγας σφαιρικὸς ἀρτος τὸν ὅποιον, πρὶν εἰσέλθουν εἰς τὸν ναὸν πρὸς στέψιν οἱ νεόνυμφοι, ὁ ἐφιτπος κουμπάρος διανέμει εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν Μακεδ. (Σισάν.)

2) Ὁ ἀρτος τῆς προσφορᾶς τοῦ ὅποιον γίνεται ὑπὸ τοῦ ιερέως χρῆσις ἐν τῇ λειτουργίᾳ σύνηθ.: Ἀσμ.

Ἄσπρη σαι σὰ δὰ γάλατα, ἀρφάτη σὰ δὸν ἀρτο,

τὸ πρόσωπό σ' ὅδο γελᾶς σ τὴ μέση κάνει λάκκο

(ἐπὶ νέας εὐειδοῦς, διότι ὁ ἀρτος τῆς λειτουργίας παρασκευάζεται ἐπιμελῶς καὶ είναι λευκός καὶ ώραῖος) Κρήτ.

Σὰν ἀρνιστῆς, ἐσού παππᾶ, | τὸν ἀρτο καὶ τὴ λειτουργιά, τότε θεν' ἀρνιστῶ κ' ἐγώ | τὰ μαῦρα μάτια π' ἀγαπῶ

Κάρπ. Συνών. ἀντίδωρο 2, προσφορά. 3) Ὁ ἄγιος ἀρτος τῆς μεταλλήψεως, τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ Πελοπον.

(Λακων.) κ.ά. Ἡ σημ. καὶ παρὰ Σομ. 4) Ο μετὰ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας διανεμόμενος εἰς τοὺς πιστοὺς ὑπὸ τοῦ ιερέως ἡγιασμένος ἀρτος πολλαχ. Συνών. ἀναφορὰ 3, ἀντίδωρο 1, βλογιά, εὐλαβεῖα, λειτουργιά, ψωμα. 5) Τεμάχια τῆς προσφορᾶς ἐκ τῆς ὅποιας ἔξηχθη ἡ μερὶς τῆς Θεοτόκου κατὰ τὴν προσκομιδὴν τῆς λειτουργίας, τὰ ὅποια διαβρεχόμενα δι' οῖνου τρώγοντα οἱ μοναχοὶ εὐθὺς μετὰ τὴν διανομὴν τοῦ ἀντιδώρου "Αθ.

5) Ὁ ἀρτος τῆς ἀρτοκλασίας, εἰς τὴν πέντε αὐτοτελεῖς ἀρτοι, διστις κομίζεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν συνήθως ὑπὸ τῶν ἐορταζόντων κατὰ τὰς ἐορτὰς ἀγίων καὶ μετὰ τὴν τελετὴν τεμνόμενος εἰς κλάσματα διανέμεται εἰς τοὺς ἐκκλησιαζομένους ἡ ἀμέσως ληξάσης τῆς τελετῆς ἡ μετὰ τὴν ἀπόλυτην τῆς ἐκκλησίας κοιν. καὶ Καππ. (Άνακ. Ἀραβάν. Σίλιτ. Σινασσ. Φερτ. κ.ά.) Πόντ. (Κερασ. Οίν. Τραπ.) Συνών. ἀντίδωρος 3, ἀρτοκλασία 1 γ.

ἀρτοσύνη ή, Πελοπν. (Μάν.)

Ἐκ τοῦ ούσ. ἀρτονσιά. Ο μετασχηματισμὸς ίσως κατά τινα ἀναλογίαν.

1) Φαγητὸν μὴ νηστήσιμον: Σήμερα είναι πασχαλέα καὶ τρώνε ἀρτοσύνη. 2) Τὸ προσφάγιον: Λὲν ἔχοντε τίποτε ἀρτοσύνη νὰ πάμε σ τοὺς ἐργάτες. Συνών. ἀρτονμα 3, ἀρτονμή 2, ἀρτονσιά 2 γ, προσφάτι.

ἀρτοσφραγῖδα ή, ἀμάρτ. ἀρτοσφραγῖδα Θήρ.

Ἐκ τῶν ούσ. ἀρτος καὶ σφραγῖδα.

Σφραγὶς τετράγωνος ἐκ ξύλου φέρουσα γεγλυμμένην τὴν παράστασιν σταυροῦ μετὰ τῶν συμβολικῶν παραστάσεων ΙΣ ΧΣ ΝΙΚΑ, διὰ τῆς ὁποίας σφραγίζεται ὁ ἀρτος τῆς λειτουργίας, ἡ προσφορά.

ἀρτουδάκι τό, πολλαχ.

Υποκορ. τοῦ ούσ. ἀρτούδι διὰ τῆς καταλ. -άκι.

Μικρὸς ἀρτος: Ἐκαμα ἔνα μικρὸ μικρὸν ἀρτουδάκι Νάξ.

('Απύρανθ.) Συνών. ἀρτούδι, *ἀρτούκι, ἀρτούλακι, ἀρτούλλι 1.

ἀρτούδι τό, ἐνιαχ. ἀρτούδ' Ἰμβρ.

'Υποκορ. τοῦ οὐσ. ἀρτος διὰ τῆς καταλ. -ούδι.

'Ἀρτονδάκι, ὁ ίδ.

***ἀρτούκι** τό, ἀντούτι Τσακων.

'Υποκορ. τοῦ οὐσ. ἀρτος.

'Ἀρτονδάκι, ὁ ίδ.

ἀρτούλακι τό, Θήρ. Κρήτ. Κύθηρ.

'Υποκορ. τοῦ οὐσ. ἀρτούλλι διὰ τῆς καταλ.. -άκι.

'Ἀρτονδάκι, ὁ ίδ.

ἀρτούλας ὁ, Νίσυρο.

'Ἐκ τοῦ οὐσ. ἀρτούλλι καὶ τῆς παραγωγικῆς καταλ.. -ᾶς. Διὰ τὸν σχηματισμὸν πβ. ἀβγούλλι - ἀβγονλάς, νερούλλι - νερονλάς ήττ.

'Ο ἀγαπῶν νὰ τρώγῃ ἄρτον τῆς ἀρτοκλασίας.

ἀρτούλλι τό, Κάλυμνον. Νίσυρο.

'Υποκορ. τοῦ οὐσ. ἀρτος διὰ τῆς καταλ.. -ούλλι.

1) 'Ἀρτονδάκι, ὁ ίδ., Κάλυμνον. 2) Πληθ., μικροὶ ἀρτίσκοι κομιζόμενοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν μεθ' ἐνὸς μεγάλου ἄρτου διὰ τὴν τελετὴν τῆς ἀρτοκλασίας Νίσυρο.

ἀρτούρεμαν τό, Πόντον. (Σάντ. Τραπ. Χαλδ.)

'Ἐκ τοῦ ρ. ἀρτονρεύω.

Περίσσευμα, πλεόνασμα ἐνθ' ἀν.: Τῇ παρᾶς τ' ἀρτούρεμαν δύσκολον ἔν' (τῇ παρᾶς = τῶν χρημάτων) Χαλδ.

***ἀρτούρεμάτιν** τό, ἀρτούρεμάτ' Πόντον. (Σάντ.)

'Ἐκ τοῦ οὐσ. ἀρτούρεμαν.

Τὸ ἐν τῇ τραπέζῃ περισσεῦν φαγητόν: Τρώγω τ' ἀρτούρεμάτα. Συνών. ἀπομεινάρι.

ἀρτούρεύω Πόντον. (Κερασ. Κοτύωρ. Κρώμνον. Ὁφ. Σάντ. Τραπ. Χαλδ. κ.ά.)

'Ἐκ τοῦ Τουρκ. artırmak.

Μετβ. αὐξάνω ἐνθ' ἀν.: Φρ. *Ἐλα ἀρτούρεύωμε (ἔλα νὰ πηδήσωμε ἀλμα εἰς μῆκος) Κοτύωρ. || Παροιμ. Τὸ καλὸν τ' ἀλογον τὸ κριθάρ' ἀθε ἀρτούρεύ' (τὸ κριθάρ' ἀθε = τὸ κριθάρι του). Ἐπὶ φιλοπόνου ἐργάτου τοῦ δροίου αὐξάνεται ὁ μισθὸς) Τραπ. Χαλδ. Καὶ ἀμτβ. αὐξάνομαι ἐνθ' ἀν.: Τὸ φαεῖν ἐρτούρεψεν Τραπ. Χαλδ. 'Σ ἀτόσους νομάτ' σ' ἀτέσ' ψωμιν 'κ' ἀρτούρευ' (μέσα σὲ τόσους ἀνθρώπους ψωμὶ δὲν περισσεύει. 'κ' ἀρτούρευ' ἐκ τοῦ 'κι ἀρτούρευ') Χαλδ. Πβ. ἀβγατένω, ἀβγατίζω, ἀρτιρείζω, ἀρτιρείσκω.

ἀρτοφόρι τό, ἀρτοφόρῳ πολλαχ. ἀρτοφόροι κοιν. ἀρτοφόρ' Πόντον. (Τραπ. Χαλδ. κ.ά.)

'Ἐκ τοῦ μεσν. οὐσ. ἀρτοφόρον.

1) Τερόν σκεῦος ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης εἰς τὸ ὄποιον φυλάττεται ὁ πρὸς μετάλληψιν προωρισμένος ἡγιασμένος ἄρτος εἰς μικρὰ τεμάχια τετμημένος κοιν. καὶ Πόντον. (Τραπ. Χαλδ. κ.ά.): Ποίημ.

'Σ τὰ λαβωμένα χέρια του βασιοῦσ' ἔνα βαρέλλι

πόκλειε μέσα θάνατο, φωτιὰ κι ἀπελπισία . . .

σὰν νά 'ταν ἄγια τράπεζα, σὰν νά 'ταν ἀρτοφόρι,

ἐπίθωσ' ὁ καλόγηρος ἐπάνω τὸ ποτήρι

ΑΒαλαωρ. Εργα 2,74. β) Μικρὰ ξυλίνη πυξίς φέρουσα ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ πώματος εἰκονισμένην τὴν Παναγίαν. Ἐπὶ τούτου τὰς Κυριακὰς καὶ ἄλλας μεγάλας ἑορτὰς τίθεται τριγωνικὸν τεμάχιον προσφορᾶς φέρον τὰ μονογράμματα ΜΡ ΘΥ (μήτηρ Θεοῦ) καὶ κατόπιν συντόμου θρησκευτικῆς τελετῆς ἐν τῷ ἐστιατορίῳ περιφέρεται ὡς ἔχει ἐπ' αὐτοῦ εἰς τοὺς μιοναχούς, οἱ δροῦσι οὐ πογείον-

ται ἐξ αὐτοῦ μικρόν τι τεμάχιον. Τὸ ὑπόλοιπον κατατίθεται ἐν τῇ πυξίδι "Αθ. γ) Δίσκος ἐν φ τίθεται τὸ μετὰ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας διανεμόμενον εἰς τοὺς πιστοὺς ἀντίδωρον Κρήτ. 2) Μικρὸς ἄρτος τῆς ἀρτοκλασίας, ἥτοι εἰς τὴν τελετὴν ταύτην ἐκτὸς ἐνὸς μεγάλου ἄρτου προσάγονται καὶ ἔτεροι πέντε μικροί, τὰ ἀρτοφόρια, ἔχοντες σχῆμα μικρᾶς προσφορᾶς, οἱ δροῦσι μετὰ τὴν τελετὴν προσφέρονται τιμῆς ἔνεκα εἰς τοὺς ψάλτας ἥ ἄλλους σεβαστοτέρους ἥ διὰ τὴν ἡλικίαν ἥ τὴν κοινωνικὴν θέσιν Κρήτ. Συνών. ἀρτόψωμο 2. 3) Λυχνία ἐπτάφωτος ἥ δροῖα κατὰ τὴν τελετὴν τῆς ἀρτοκλασίας τίθεται ἐπὶ τοῦ ἄρτου Χίος.

ἀρτόψωμο τό, Κέρκη. ἀρτόψωμον Σάμη.

'Ἐκ τῶν οὐσ. ἀρτος καὶ ψωμί.

Συνήθως πληθ. 1) Οἱ εἰς τὴν τελετὴν τῆς ἀρτοκλασίας προσφερόμενοι πέντε ἄρτοι Σάμη. Συνών. ἀρτάκια (ίδ. ἀρτάκι; 2). 2) Μικροὶ ἄρτοι τῆς ἐκκλησίας διανεμόμενοι τιμῆς χάριν πρός τινας τῶν παρόντων ἥ κατ' οἶκον Κέρκη. Συνών. ἀρτοφόρι 2.

ἄρτσα ἥ, Πελοπον. (Κυνουρ. Μαντίν.)

'Αγνώστου ἐτύμον.

Ξυλίνη σφαῖρα χρησιμοποιουμένη ἐν τῇ ὅμωνύμῳ παιδιᾷ, καθ' ἥν χαράσσεται μέγας κύκλος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ἐπὶ τῆς περιφερείας αὐτοῦ ὁρύσσονται μικροὶ λάκκοι λεγόμενοι πίτσια. Εἰς τῶν παικτῶν διὰ κλήρου δριζόμενος λαμβάνει τὴν σφαῖραν, οἱ δὲ λοιποὶ καταλαμβάνουν τὰ Ισάριθμα πίτσια, ἐνῷ δὲ ὁ πρῶτος προσπαθεῖ νὰ ὀθήσῃ αὐτὴν διὰ τῆς φάρδου του τὸ πίτσι των, ὅταν είναι κενόν. Ἄν δὲν τὸ κατορθώσουν μεταβάλλουν θέσεις, ὁ δὲ μείνας χωρὶς πίτσι ἀναλαμβάνει τὴν σφαῖραν καὶ οὕτω συνεχίζεται ἥ παιδιά. Συνών. γονδούνιτσα.

ἀρτσέντο τό, Ἀθῆν. Πελοπον. (Άχαια Καλάβρυτ. Σουδεν. Τρίκκη.)

'Ἐκ τοῦ μεσν. οὐσ. ἀρσέντο.

1) Ο διχλωριοῦχος ὑδράργυρος τῆς χυμείας (ἥ ἄχνη τοῦ ὑδραργύρου) κοινὸν ἄλλοτε λευκὸν ψιμμύθιον ὡς γαλάκτωμα μεθ' ὑδατος ἥ ώς ἀλοιφὴ 'Αθῆν. Συνών. σουλιμᾶς. Μεταφ. ἐπὶ πραγμάτων ἔχόντων λίαν πικρὰν γεύσιν Πελοπον. (Άχαια Καλάβρυτ. Σουδεν. Τρίκκη.): Τ' ἀγγούρι - τὸ μύγδαλο είται ἀρτσέντο. 2) Μετων. ἀνθρωπος πικρόχολος Πελοπον. (Άχαια): Τὸν ἐκαμες ἀρτσέντο μὲ τὰ λόγια σου.

[**] **ἀρτσέρα** ἥ, Κύπρο. ἀρσέρα Κύπρο.

'Ἐκ τοῦ Ἰταλ. arciera.

Μικρὸν παράθυρον οἰκίας ὑψηλά, φεγγίτης: "Αν-ροιξε ἥην ἀρσέραν νὰ μπῇ λ-λίσ αέρας.

ἀρτσιβούρτσι τό, σύνηθ. καὶ Καππ. (Άραβάν.) ἀρτσι - βούρτσι πολλαχ. ἀρτσι - βούρτσο' Β.Εύβ. Ἡπ. (Ζαγόρ.) Στερελλ. (Αίτωλ.) ἀρτσιμπούρτσι Λεξ. Δημητρ. ἀρτσι - μπούρτσι 'Αθῆν. ἀρτσε - βούρτσε 'Ηπ. ἀρσι - μούρσι Σύμ. ἀρτσα - βούρτσα 'Ηπ. ἀρτσιβούριο Κυκλ. (Θήρ. κ.ά.)

'Ἐκ τοῦ μεσν. οὐσ. ἀρτσιβούρτσιν. Πβ. Δουκ. (λ. ἀρτσηβούρτσιν).

1) Ἡ ἑβδομὰς τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου καθ' ἥν καταλύεται ἥ νηστεία τὴν Τετάρτην καὶ Παρασκευὴν (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Ἀρμενίους, δῶν καὶ ἥ λέξις, οἱ δροῦσι νηστεύουν δλην τὴν ἑβδομάδα) σύνηθ. καὶ Καππ. (Άρα-

